

רבי שמשון רפאל הירש - מקורות

1. רש"ר הירש, פירוש לתורה, ויקרא פרק יח פסוק ד

אֶת־מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לְלֶקֶת בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם : וְשִׁמְרַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם אֲנִי ה' :

את - משפטים. המשפטים והחוקים שלי - ושלי ללד - יסדירו את חייכם החחתיים והמוסריים [...].

מרחק רם מדיל לין משפט ה' - ללן כל המשפטים של יצירה מדינית אנושית. כי הללו נוֹלעים על - פי רוֹם משיקולים של תועלת חיצונית; לפעמים קרוֹלות אינם אלא קיפוחים משפטיים - שנערכו למידה ולתוֹנה; והם מִמקשים לקיים את הכלל החחתי לכוֹח הדחף של האינטרס. ואילו "משפטי ה'" הם "אמת" - לאמיתם של הדחפים והיחסים; הם נוֹלעים ממהותם הפנימית של הדחפים, מעצם מושגם וייעודם; ולפיכך "צדקו יחדיו" (תהלים יט, ו): אין הם מקפחים חליפות את זה לטוֹת זה, אלא הם צודקים תמיד כלפי כל אחד; הם מעניקים לכל אחד אותו מעמד ודורשים ממנו אותו מאמץ - המתאימים למשפט מהותו ויחסו [...].

עוד נאמר לתורה - כהנים ליחס ללימוד תורה: "ללכת להם - עשם עיקר ואל תעשם טפלה, ללכת להם - שלא יהא משאך ומתנך אלא להם, שלא תערם להם דחפים אחרים לעולם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלמד חכמת אומות העולם, ת"ל ללכת להם אינך רשאי ליפטר מתוכך". נראה, שהמשפט הפותח מאמר זה לא להוציא טעות מללנו; ללל לין מהמשך הדחפים, שעלינו להתעלם מכל חכמה הנלמדת מחוץ ליהדות; שחוללה עלינו להתנזר מכל מדע שאיננו נוגע למישרין לדחפי תורה. שהרי פתח ואמר: "עשם עיקר ואל תעשם טפלה"; נמצא, שהרשות נתונה לעסוק גם לתחומים אחרים של ההכרה; אלא שעלינו לעשות את התורה עיקר: ההכרה הנלמדת מדחפי תורה תהא לנו לגדר נתון קלוע ומוחלט. שאר חכמות יהיו רק מדעי עזר; יש לעסוק להן, רק אם יש להן כדי לסייע ללימוד תורה, והן משתעלות לה כטפל לעיקר. ואילו אמיתה של תורה תהא לנו לגדר נתון ללא תנאי; היא קנה - המידה לכל התוצאות, המתקלות לתחומים אחרים של מדע [...]. אל יעלה על הדעת, שיש חכמה ואמת יהודית - ויחד עמה ולאותה מידה של חשילות וסמכות יש גם חכמות ואמיתות לא - יהודיות; וכשקלטנו די צורכנו מדחפי תורה, נפנה לאותה רוח גם לחכמת האומות; וכך נציג לרוחנו מדע לצד מדע, אמת לצד אמת; וכך נהיה ריקים מכל אמונה והשקפה אחידה - ונאלד מחמת הפיצול של ידיעתנו והשגתנו. אלא, כשם שאנחנו לטוחים שהתורה היא משמים, וכל המדעים שנתגלו לידי אדם אינם אלא חכמת לל אנוש, והם כוללים מסקנות רק על - פי הלנתנו המוגלת ליחס לטלע הדחפים - כן לטוחים אנחנו, שיש רק אמת אחת, ורק מדע אחד ישמש לנו קנה - מידה; לעומתו כל שאר המדעים תקפים רק על תנאי, ורק על פיו נעריך את כולם; ונמצא, שגם לשעת עיסוקנו לתחומים אחרים, לא נעזול את יסוד התורה ומטרותיה; כל עלודתנו הרוחנית תהא מוקדשת לדחפי תורה - "ואינך רשאי ליפטר מתוכך":

אשר יעשה אתם האדם וחי להם. לא נאמר כאן: אשר תעשו אותם ותחיו להם - אלא: אשר יעשה אותם האדם וחי להם; אף לא נאמר כאן "אדם" - אלא "האדם". הווה אומר: כל המגשים את האופי הרוחני והמוסרי, הכלול למושג "האדם" (ראה פי לראשית א, כו) - ואין זה מתגשם אלא על - ידי קיום חוקי ה'. מכאן אמרו לתורה - כהנים: "מנין אפילו נכרי ועושה את התורה הרי הוא ככהן גדול? ת"ל אשר יעשה אותם האדם וחי להם [...]. נמצאת אומר: חיים, תורה, קירלת ה', רננה וטוֹלה - לא ישראל לללד יזכו ללל אלה לזכות התורה והמצווה; אלא כל אדם, הדולה את השקפתו ואת עקרונותיו מן התורה, כל המתעלה לפיסגת אנושיות טהורה על - ידי קיום חוקי התורה ומשפטיה - כלל הולטחה לו הדרגה העליונה של שלמות ואושר לקירלת ה'.

יחד עם זה למדנו מכאן להעריך כהלכה את החוקים והמשפטים האלה. כי החוקים, המסדירים את חיי הפרט מלחינה רוחנית וחושנית, והמשפטים, המסדירים את חיי החחרה, לא לאו לזכות אותנו למעלות

יוצאות מן הכלל - למעלה ומחוץ לדרגת האדם; אלא הם או להחזיר לנו אותה דרגה אנושית, שהיא ייעודו הקדמון של האדם שנתרא בצלם; משפחת האדם היהודי החל - ולכלל האנושות יכלה; וזו כל תכלית ההנהגה האלוהית ההיסטוריה. ולפיכך כלל כל המעלות הנקנות על - ידי עשיית החוקים והמשפטים מסתכם כאן במלים "וחי הם": לא פחות ולא יותר מאשר "וחי" - הגשמה חיונית עליונה של החיים! [...]

2. רש"ר הירש, פירוש על התורה, דברים פרק ו פסוק ז

"יודרתם - עשה אותם עיקר ואל תעשם טפילה, שלא יהא משאך ומתנדך אלא הם, שלא תערם בהם דברים אחרים, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת הכנענים" (ספרי). לימוד התורה יהא עיקר עיסוקנו הרוחני. אל נעסוק בתורה דרך אגם, אל נלמד תורה מנקודת המט של מדע אחר ולצורך אותו מדע; כמו כן נישמר שלא נכניס לתחום התורה רעיונות זרים שהתפתחו על יסוד הנחות אחרות, אלא נזכור תמיד את מעלתה היתירה של התורה הנלדלת משאר כל ההכרות המדעיות לעצם מקורה האלוהי. אל יעלה על דעתנו שהיא מוססת על הכרה אנושית גרידא, והיא שוה אפוא לערכה למדעים אנושיים אחרים. כן יאמרנו "פיי ויקרא יח, ה: מאמרים אלה אינם דורשים מאתנו להתעלם לחלוטין מכל ההכרות המדעיות שנרכשו וטופחו לחוגים אחרים; אלא הם מניחים שאדם יקי להכרות אלה, אך הם מורים לנו שאין לעסוק בהן אלא מנקודת המט של התורה; שכן רק דרך זו הם ילאו לנו לרכה, ואם נתעלם מנקודת מט זו, סכנה נשקפת לרוחנו ולהכרתנו:

3. רש"ר הירש במדבר פרק כה פסוק י

"שלום" הוא נכס יקר ואדם חיי להקרי לו את הכל, את כל זכויותיו ואת כל נכסיו; אך לעולם אל יקרי לו את זכויותיהם של אחרים ולעולם אל יקרי לו את זכויות הטו והאמת האלוהית. שלום אמת אין הריות תלוי שלום כולם עם ה'. מי שמעז להיאבק עם אויבי הטו והאמת האלוהית, הרי לעצם מאקו זה הוא מלוחמי רית השלום ארץ. מי שכוש את פניו לקרקע למען השלום המדומה עם הריות ומניח להם לעורר מדנים עם ה', הרי לעצם אהת השלום שלו הוא נעשה חר לאויבי רית השלום ארץ.

4. רש"ר הירש, אגרות צפון, אגרת י

הרי לפניך תכונה של התורה מלחינת החות שהיא מטילה:

- א. תורות - האידאות התולדיות שנתגלו על ה' ועל העולם, על האנושות ועל הישראליות וכל הנהלע מהן, לא ככללי אמונה או ככללי ידיעה אלא כעיקרי חייך שיש לשמרם נלנו ולנפשנו
 - ב. משפטים - אמרים שענינם צדק כלפי ישויות שוות לך לערכך, על יסוד אותו שוויון, היינו, צדק כלפי בני אדם.
 - ג. חוקים - אמרים שנושאם הוא הצדק כלפי נמצאים הכפופים לך, על פי הכלל היסודי של קנין ה'. ולכן, צדק כלפי האדמה, הצמחים ולעלי החיים, כלפי שלוש הזכויות של אישיותך: רכושך, גופך, נפשך ורוחך.
 - ד. מצוות - ציוויים על אהת לכל הנמצאים ללא תליעת זכות עליהם, אהת מתוך עצם פקודת ה' ומתוך מושגה של מהות יעודך, כן אדך וכן ישראל.
 - ה. עדות - ציוני זיכרון של אמיתויות מלאות לאנושות ולישראל, המתוארים במילים ולמעשי סמל והנועדים לפרט ולכלל ישראל ומחוצה לו.
 - ו. עבודה - עילוויין וקידושם של החיים הפנימיים לשם מילוי התפקיד החיים החיצוניים למצעות טהרת המחשבה תוך מעשי סמל ודילור
5. רש"ר הירש, אגרות צפון אגרת טו

[...] אותה דחיקת הרגליים ואותה ההגלה דרך החיים אינן תנאי מהותי של הגלות, אלא חוֹלָה עד כמה שאפשר להתאזרח במדינה שקלה אותנו לגור בה לדרוש לשלום ענייננו או שלא מופרד מטוֹחַתה של המדינה. ואמנם ההתחלות הזאת אל המדינות שכל מקום היא אפשרית ללא שתזיק לרוח היהדות, שכן אותם חיי המדינה העצמאיים של ישראל ימי קדם לא היו עצם ותכלית ללאומיות ישראל אלא שימשו אמצעי לצעו או את ייעודו הרוחני [...] תאר לעצמך פעם רעיוןך תמונת ישראל כזה השוכן בחירות קרוב הגויים ושואף לאידיאל שלו כל יום ישראל משמש כהן למופת, מכוֹלֵד מפעלו למען הצדק והאהלה מפיץ יין העמים לא ישראליות – זה אסור לו, אלא אנושיות צרופה, איזה מנוף גדול יכול היה לקום לחינוך האנושות ולקדמתו. איזה עמוד אש לנחות הדרך חשכת ימי הַיְיִיִים אילולא אה חטאת ישראל ותעתועי העמים ודחו אותה תמונת הגלות [...] לפיכך אין שאלת שווי הזכויות בגדר שאלה, כשם שמצויים או תרכישת האמצעים החיצוניים כתנאי הקיום והחיים כך ודאי כי חוֹלָה על כל אחד ואחד שלא ידחה כל הקלה ודרך להרבות את האמצעים הללו [...] וכן רור כי מחולת הכלל לשאוף לשווי זכויות דרך החוק [...] מִרְךְ אני את שווי הזכויות. משראיתי כי כוֹלֵד הלחץ מידתו הגדושה היה דוחק את עמי מתוך תחומי החיים, היה מקץ אפשרותו לטפח את קנייני רוחו, היה מצמצם את הפיתוח החופשי של תכונותיו הנעלות והיה מכריח קצת מִלְּני עמנו ללכת בדרכים שאמנם אישים מלאי רוח היהדות לא היו מתהלכים בהם [...] מִרְךְ אני את האמנציפציה [...] כאן לפנינו כיֹלֵד החוק, החוק של זכויות האדם, להיות אדם שווה לחֲרֹו וההשקפה כי לה' הארץ וכל אשר צלם אלוהים לו והוא ין אל חי הכול חייִים לכֹלֵדו לֵלֵם שמח כאח [...] כי כל האנשים ינו של אותו יחיד ומיוחד וממילא אחים הם

6. רש"ר הירש, אגרות צפון, אגרת יז

אמנם כן, עדיין רחוקים או מלהיות את שראוי לנו להיות. הוא והשווה את מִלְּנה החיים כפי שהתורה הטילה עלינו להגשימו, ולו גם קווים הכלליים המצומצמים, שרשמתי לפניך מכתִּי [...] ולפיכך – תיקונים (ריפורם)! חתור ופעל לכל כוחותיך מאמצי כל הטוב והנאצל אשר תוכנו להגיע לאותו שיא – תיקונים – אֵל מטרם לא תוכל להיות אלא הגשמת היהדות על ידי יהודים זמננו [...] אני היהודים זקוקים לתיקונים על ידי היהדות שחזרנו והכרנוה [...] זו צריכה לרוממנו למעלה – ואנחנו? האם צריכים או למשכה למטה – אלינו? [...] השווה נא זאת לשאיפת התיקונים של זמננו אל קצפך על איש, כֹּלֵד כל איש, משום שכולם כאחד מרגישים חסרונו של דִּרְ, כולם רוצים טוֹב כפי שהם הכירו אותו [...] כלום זה תיקון נִחְרָה? לעמוד בתוך היהדות אך בתוך יהדות שאיננה מִלְּנת ולהתקין דמות לתופעה חיצונית של חלק לִלְתי מוֹלְךְ מן היהדות [...] הסר לכל מקום את הִלְתי מוֹלְךְ, או החזק לִלְתי מוֹלְךְ ותקן רק מעט מתוך המהות הפנימית [...]

7. רש"ר הירש, אגרות צפון, אגרת יח

[...] והנה הקימה העת ההיא איש לעל רוח כֹּלֵר אשר התחנך ביהדות לִלְתי מוֹלְנת וְחִכְמַת עֲרֵם (על סיס יון) גם יחד – והוא שהיה צריך ליישם את הסתירה שנתהוותה לו עצמו [...] איש נעלה זה שלו ורק לו או חייִים תודה על הצלת היהדות המעשית עד לימינו או, דווקא הוא הדרכו שלו ומתוך שצד שני הוא רק יישם את הסתירה על ידי פשרה וכיצד ייצע זאת – ולא פיתח את היהדות מתוך נפשו פיתוח של יצירה – דווקא הוא שהוליד את כל הטוב והרע כאחד. הכיוון הרוחני המיוחד שלו היה עֲרֵם-יווני וכך גם השגתו על החיים [...] רק מעטין עמדו מרוצת כל הזמן ההוא חקירות הרוח ותחומה של היהדות הצרופה וְלֵנו את לִנְיֵן הרוח שלה מתוך עצה, ין אלה מזהיר אורם של לעל הכוזרי ושל ין-נחמן [...]

עתה שעול השיעור

8. רש"ר הירש, כתבים, חלק ב, עמודים 247-248

[...] הוא לקלות עלול להחשיב כל ידע אחר מתחומים "חיצוניים" כלא נחוץ או אפילו כחסר ערך. הוא עלול לדחות כל פעילות אינטלקטואלית לכל שטח חוץ משלו כפגיעה במטרותיו וכאיום עליה. חד צדדיות אינטלקטואלית כזו תביא לחוסר יכולת לשפוט נכונה גישות אינטלקטואליות אחרות שיריביו מאמצים. וורות כזאת גוררת חשדנות לגבי מה שעל הרוזנה. כתוצאה יחשוד המיעוט כי קיים קשר קרוי בין אותם רעיונות אינטלקטואליים חיצוניים לבין העקרונות להם הוא מתנגד [...] לעוד שפעם יש לו סיבה להחשיב כל אמת לכל מקום חוץ שבו תימצא כלת ברית איתנה למטרותיו שכן כל אמת נועת מאותו אדון האמת

9. רש"ר הירש, כתבים, חלק ו, עמודים 120-123

אם הדת הייתה דורשת לדחות את התרבות היינו נכונים לכך ללא היסוס ... אך האמנם זה הכרחי? היהדות אף פעם לא הייתה זרה לתרבות אמיתית [...] ככל שיהודי הוא יותר יהודי יהיו דעותיו ושאיפותיו יותר אוניברסליות, פחות יהיה מנוכר לכל דבר אציל וטוב אמיתי וישר אומניות ומדעים ציוויליזציה ותתרבות [...] ככל שיהודי הוא יותר יהודי כן ייתן את עצמו לשמחה רבה יותר לכל מה שהוא קדמה אמיתית ציוויליזציה ותתרבות והנה שנסיונות חדשות אלו הוא לא רק ישמר את יהדותו אלא יהיה מסוגל להביאה להגשמה יותר מפוארת [...] מי שעומד יציל נגד הקולות המפתים וחסרי המחשבה של זמננו מציג כוח מורי חזק יותר ותרבות ערכית יותר. לעומת אלו שעקרונותיהם נמסים ואמונתם ה' ותורתו נשחרת לצורך הישגים אישיים והשפעת תאוות של הרגע.

10. רש"ר הירש, כתבים, חלק ז, עמוד 23-24

אם היהדות אליה אנו מחנכים את צעירנו אינה צריכה להירתע ממגע עם יסודות אינטלקטואליים של כל תרבות אמת אחרת, והרי חיוני הוא למען עתיד צעירנו כאזרחים ולפיכך גם חובה דתית אמיתית עלינו לתת להם לימודי חול. לימודי חול הם סיוע מועיל ביותר לצעירנו להבנת הזמן והם חיים והתנאים להם עליהם ללצע את משמת חייהם לכן זה רצוי מאוד גם מנקודת מבט יהודית דתית ולפיכך ראוי לתמיכה חמה אך ואתו זמן ואפילו חשוף יותר חינוך כללי טוב יכול לתת לצעירנו תובנה רחבה חדשה תוספת ממדים שיעשירו את לימודי הדת שלהם

11. רש"ר הירש, כתבים, חלק ז', עמוד 86

היהדות היא כנראה הדת היחידה שאינה מצהירה אין ישועה אלא אצלי, ששמחה מקדמת כל התקדמת אינטלקטואלית ומוסרית לא משנה מה מקורה. אכן, דבריהם הנצחיים של נביאי ישראל הטיבו לטחון מלא על ההתעלות הרוחנית והמוסרית התמידית, לא רק של יהודים אלא של כל האנושות. היהדות היא, כנראה הדת היחידה המלמדת את מאמיניה לראות לא רק אור המוקדם של השחר, פריחת האלילים, חשכת הרעם, הזק הברק, לא רק מראה של כל מה שיפה, נשגב, עצמתי ומועיל לטבע, אלא גם מראה של כל אדם גדול לחכמה או ידע, לא משנה מה לאומיותו או דתו – התגלות של השכינה. לכל מקום שיהודי פוגש אינדיבידואל כזה עליו לדרך להלל לה' שחלק מכלו ודו לשר ודם